

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра практичної психології

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри

_____ Чаркіна О.А.

« ____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2024р.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗПП-20

ступінь вищої освіти бакалавр
спеціальності 053 Психологія

Гребінчук Дар'ї Вікторівни

Керівник канд.психол.наук, старш. викл.
кафедри практичної психології

Горбачова О. Ю.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2024

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Гребінчук Дар'я Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	7
1.1. Теоретичне дослідження категорій «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерна соціалізація»	7
1.2. Проблема формування гендерної ідентичності та її вплив на соціальну взаємодію підлітків	12
1.3. Гендерні стереотипи та їх вплив на міжособистісне спілкування підлітків	16
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	24
2.1. Організація й аналіз результатів дослідження гендерної соціалізації підлітків	24
2.2. Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі»	33
Висновки до другого розділу	39
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	44

ВСТУП

Актуальність теми. Гендерна особливість соціальної взаємодії підлітків в сучасному світі є однією з найбільш актуальних тем, оскільки суспільство переживає значні трансформації в уявленнях про гендер та гендерні ролі. Швидкі технологічні зміни, розмаїття культурних впливів та розвиток нових форм комунікації формують унікальну екосистему, де гендерні норми й стереотипи постійно переосмислюються та змінюються. Саме серед підлітків цей процес набуває особливого значення, оскільки вони активно входять у стадію самовизначення та формування особистості.

Освітні інституції та соціальні середовища стають основними аренами, де формується гендерна ідентичність підлітків. Розуміння та дослідження взаємодії між підлітками є важливим для розробки ефективних стратегій гендерної соціалізації та підтримки рівноправності. Таке дослідження може виявити ключові фактори, які впливають на розвиток гендерних уявлень та ролей серед підлітків та сприяти розробці програм, спрямованих на розбудову гендерної рівності.

Додатково, зростаюча свідомість про гендерну рівність та визнання важливості відмови від гендерних стереотипів вимагає наукового дослідження гендерної динаміки в суспільних групах, зокрема серед підлітків. Розуміння гендерних особливостей соціальної взаємодії серед цієї групи допоможе виявити та вирішити проблеми нерівності та дискримінації на ранніх стадіях їх формування. Такий підхід сприятиме створенню більш справедливого та інклюзивного суспільства, де кожен підліток має можливість розвиватися та самовиражатися незалежно від своєї гендерної ідентичності.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні впливу гендерних чинників на життя підлітків, взаємодію та самовизначення в сучасному суспільстві.

Завдання дослідження:

1. Виокремити та дослідити особливості категорій «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерна соціалізація».

2. Розглянути проблеми формування гендерної ідентичності та гендерних стереотипів та їх вплив на соціальну взаємодію підлітків.

3. Провести й проаналізувати результати дослідження гендерної соціалізації підлітків.

5. Розробити просвітницьку програму «Поговоримо про гендерні ролі».

Об'єктом дослідження є соціальна взаємодія підлітків.

Предмет дослідження – гендерні особливості соціальної взаємодії підлітків.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- дослідження вітчизняних вчених щодо гендерних стереотипів (Коханова О. П., Бурячок Є. Р.; Куравська Н. та ін.);

- дослідження вітчизняних вчених щодо гендерної ідентичності (Кульчицька І. І., Кондратюк С. М.; Кікінежді О. М., Чіп Р. та ін.).

Розв'язання поставлених завдань здійснювалося шляхом використання загальнонаукових методів та методів психолого-педагогічного дослідження.

Зокрема, були використані такі **методи**:

1) теоретичні методи: аналіз наукової літератури з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми;

2) емпіричні методи: опитування, анкетування, тестування з метою визначення особливостей гендерної ідентичності.

Емпіричне дослідження здійснювалось на базі Дніпровської гімназії № 10 ім. І. І. Манжури. Дослідження проводилось з січня по березень 2024 року. Загальна вибірка склала 35 респондентів, здобувачів освіти 9 класів, віком (14-15 р.), з них 20 дівчат та 15 хлопців.

Психодіагностичне вимірювання параметрів відображення гендерних особливостей школярами підліткового віку здійснювалося за допомогою таких **методик**: методика «Хто Я?» (М. Куна і Т. Макпартленда);

опитувальник BSRI – Bem Sex-Role Inventory, розроблений Сандрою Бем (за адаптацією Великодної М. С.)

Обрані методика є валідними та адаптованими у вітчизняній психологічній науці, що доводить надійність використання даного психодіагностичного інструментарію.

Практична цінність роботи полягає у використанні результатів для розробки та вдосконалення освітніх програм, спрямованих на формування гендерної свідомості та розвиток навичок соціальної взаємодії серед підлітків.

Апробація результатів дослідження відбулася шляхом публікації матеріалів у науковому часописі "Психологічний супровід особистості в умовах війни. Посткризове відновлення", за наслідками якої буде опубліковано тези (Гребінчук Д.В., Горбачова О.Ю. Гендерна соціалізація підлітків).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів основної частини відповідно структурованих, висновків, списку використаної літератури, що містить 58 найменування та 6 додатків. Загальний обсяг роботи становить 66 сторінки, з них 43 сторінок основного тексту. Робота містить 3 таблиці, 2 рисунків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

1.1. Теоретичне дослідження категорій «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерна соціалізація»

У філософії, соціології та психології досліджуються різні підходи до розуміння та аналізу поняття гендеру. Потреба використання терміну «гендер» пояснюється тим, що біологічна стать не може повністю відображати різноманітні аспекти розвитку психічних якостей, особистісних характеристик, соціальних ролей, моделей поведінки та мотивів вибору професії. Соціальний та психологічний розподіл за статевими ознаками відображає впроваджену в культурі гендерну систему та підтримує практику виховання, сприяючи формуванню гендерних норм та стереотипів.

Гендер – це комплексна сукупність характеристик, які визначають відмінності між жінками та чоловіками на біологічному, соціальному та психологічному рівнях [29, с. 267-268]. На відміну від біологічної статі, гендер є результатом формування певної статево-рольової поведінки, яка приймається в конкретній культурі. Ці характеристики визначаються як жіночність (фемінність) та як чоловічість (маскулінність). Жіночність зазвичай асоціюється з інтуїцією та чутливістю, тоді як чоловічість - з агресивністю, логікою та почуттям влади.

На сьогодні існує кілька різних концепцій, кожна з яких пропонує своє уявлення про гендер. Традиційне розуміння «гендеру» базується на біологічних характеристиках і біологізує соціальні аспекти людського життя. У науковому дискурсі виділяють дві основні позиції щодо цього терміну, які викликають дискусії серед фахівців. За першою позицією, гендер допомагає розібратися в різноманітних взаємодіях між чоловіками та жінками у суспільстві. Прихильники іншої точки зору вважають, що гендер може бути

корисним для докладнішого розгляду взаємин між статями у різних сферах життя та для висвітлення співвідношення між «чоловічим» та «жіночим».

Незважаючи на різноманіття поглядів у гендерних дослідженнях, наразі більшість авторів визнає, що гендер є результатом соціального моделювання, що базується на уявленнях суспільства про психологічні відмінності між чоловіками та жінками [24; 37; 6; 34; 8].

Визначення вченими та дослідниками поняття гендер є достатньо відмінними, а саме:

- «Гендер – це уявлення особи про свою статево-рольову поведінку, яке відображається у взаємовідносинах, діловій активності та інших видах життєдіяльності, тому поведінка чоловіків та жінок зумовлена не тільки статевою приналежністю, фізіологічними особливостями, а й специфічним сприйняттям себе в контексті гендеру, яке формується протягом життя» [6, с. 78];

- гендер є сконструйованою системою цінностей, норм і ролей, що впливають на життєдіяльність чоловіків і жінок [37, с. 118-119];

- гендер набувається протягом життя шляхом соціалізації і формується відповідно до соціокультурних умов [8, с. 172; 7, с.27].

У своїй сутності, гендер тлумачиться як соціальна категорія, що визначається як принцип соціальної організації.

Для визначення поняття «гендер» вчені використовують фактично три підходи:

1) розуміння гендера як системи цінностей, що дозволяє оцінювати соціальні відносини (процеси);

2) розуміння гендера як системи соціальних відносин (процесів);

3) розуміння гендера як соціокультурного феномена, вираженого у соціальному процесі, що має юридичне значення [33, с. 31; 34, с. 2; 8, с. 172].

Гендерна психологія також використовує, окрім «гендеру» і інші терміни, такі як «гендерний стереотип», «фемінність», «маскулінність»,

«гендерна ідентичність» та «гендерна соціалізація», аби описати різні аспекти та рівні гендерної динаміки, що дозволяють проводити аналіз гендеру.

Отже, якщо проаналізувати співвідношення поняття «гендер» та «гендерна ідентичність», то можна констатувати наступне. «Гендер» визначає соціально-культурні ролі, очікувані від осіб у залежності від їх статі, тоді як «гендерна ідентичність» описує спосіб, яким індивід сприймає себе в контексті цих ролей і виявляється у власних переживаннях, уявленнях та самосвідомості щодо своєї статі. Таким чином, «гендерна ідентичність» є більш особистісним аспектом гендеру, який виражається у внутрішньому сприйнятті особистістю своєї статі та гендерних ролей і визначається вченими наступним чином:

- «гендерна ідентичність є багатоконпонентним конструктом, що об'єднує в собі особистісні атрибути і переживання в їх зв'язку із зовнішнім поведінкою і актуальними соціокультурними умовами та запропонувати модель гендерної ідентичності» [10, с. 31];

- гендерна ідентичність - це аспект самосвідомості, який описує переживання людиною себе як представника певної статі. Це одна з базових рис, яка формується в результаті психологічної інтеріоризації і включає засвоєння особистістю гендерної ролі (поведінка людей в залежності від позицій у суспільстві) та розвиток гендерної самосвідомості [31, с. 193];

- «гендерна ідентичність – це результат складного процесу узгодження всіх чинників, який відбувається в суб'єктивному, внутрішньому психологічному світі особистості» [23].

Таким чином, різноманітність тлумачень «гендерної ідентичності» вказує на її складний та багатогранний характер.

Гендерна ідентичність є релятивно новим поняттям, яке загалом асоціюється з соціальною статтю та гендером, виражаючи сприйняття особистістю своєї статево-рольової поведінки у взаємодіях, професійній активності та інших аспектах життєдіяльності. Поведінка чоловіків та жінок визначається не лише біологічною статтю та фізіологічними особливостями,

але й унікальним сприйняттям себе у контексті гендерних ролей, що формується протягом життя.

Гендерна ідентичність формується у процесі соціального виховання, розпочинаючи з моменту народження дитини, коли її стать визначається на підставі зовнішніх статевих органів. Цей процес, відомий як гендерна соціалізація, спрямований на те, щоб дитина відповідала уявленням про «чоловіче» і «жіноче», прийнятим у даному суспільстві. Уявлення про «фемінність» та «маскулінність», які існують у суспільстві, визначають уявлення дитини про свою гендерну ідентичність, її ролі та поведінку, а також її самопочуття. Гендерна ідентичність є базовою складовою соціальної ідентичності, що визначає, до якої групи - чоловічої чи жіночої - належить людина, і важливо, як сама людина категоризує себе [41].

Особливості гендерної ідентичності безпосередньо пов'язані із поняттями «маскулінність», «фемінність» та «андрогінність». Маскулінність (мужність) являє собою комплекс соціальних установок, характеристик поведінки, можливостей і сподівань, що детермінують поведінкові особливості чоловіка. Фемінність (жіночість) – це комплекс атитюдів, характеристик поведінки, можливостей і сподівань, пов'язаних із жіночими конструктами, що містить також характерні форми поведінки, очікувані від жінки у певному суспільстві [18, с. 256]. Частково погоджуємось з науковцями, бо у сучасній психології також виділяють і ще один тип гендерної ідентичності – недиференційований, який характеризується низькими показниками як маскулінних, так і фемінних ознак особистості [43, с. 190].

У структурі гендерної ідентичності виділяють наступні рівні: 1) базова ідентичність – співвіднесення особистості з альтернативними уявленнями про маскулінність / жіночість; 2) рольова ідентичність – співвіднесення поведінки і переживань особистості з існуючими в даній культурі гендерно-рольовими стереотипами; 3) особистісна ідентичність, яка інтегрує описані рівні і характеризує співвідношення особистості з маскулінністю і жіночістю в контексті індивідуального досвіду міжособистісного спілкування [1, с. 540-

541]. Структура гендерної ідентичності утворена наступними компонентами: когнітивний, або пізнавальний; афективний, або оцінний; конативний, або поведінковий [1, с. 541].

Важливу роль у формуванні гендерної ідентичності відіграють соціалізаційні механізми, які досліджували вчені, такі як А. Бандура та К. Буссей, які вказують на вплив батьків та медіа на уявлення про гендерні ролі [44, с.699].

Гендерна ідентичність формується в результаті гендерної соціалізації, яка базується на культурних та соціальних уявленнях про гендер. Гендерна соціалізація визначає формування статевих стереотипів, ролей та ідентичності в суспільстві, впливаючи на сприйняття своєї статі та ролі в ньому. Цей процес визначає очікування щодо поведінки, включаючи вибір професії, стереотипи та рольові очікування. Гендерна соціалізація формує гендерну ідентичність та визначає самовизначення особистості в гендерній системі. Вона також є ключовим аспектом боротьби за гендерну рівність, оскільки розуміння її впливу допомагає розробляти програми для досягнення рівності та усунування нерівностей у суспільстві. Гендерна соціалізація взаємодіє з культурними, соціальними та економічними змінами, що робить її важливою для культурної трансформації та створення суспільства, що поважає різноманіття та гендерну рівність.

Червінський В. А., Савицька А. Ю. та Чернецький Ю. О. вказують, що поняття «гендерна соціалізація» виражає процес засвоєння особистістю системи цінностей, норм, типів поведінки, стилю життя, соціальних ролей, що узгоджуються з культурними, соціальними, економічними, політичними контекстами буття та уявленнями про роль і місце чоловіка і жінки в суспільстві [38, с.141].

Відповідно до визначення Ю. Галусян, гендерна соціалізація представляє собою процес усвідомлення норм, правил поведінки та установок, які відповідають культурним уявленням про ролі, статус і функції чоловіка та жінки в суспільстві [4, с. 16].

Гендерна соціалізація індивіда відбувається на різних етапах життєдіяльності. Протягом цього процесу особистість учить приймати позитивні моделі гендерної поведінки для обох статей і виражати чоловічі або жіночі позиції [6, с. 297]. Результатом гендерної соціалізації особистості є її включення до гендерної культури, що сприяє подоланню гендерних нерівностей та досягненню гендерної рівності, яка вважається важливою складовою гармонізації суспільних відносин.

Теоретичне дослідження категорій «гендер», «гендерна ідентичність» і «гендерна соціалізація» виявляє їх значущість у розумінні та аналізі впливу соціокультурних чинників на формування статево-рольових стереотипів, ідентичності та соціальної поведінки. Гендер є складною конструкцією, яка включає соціальні, культурні та психологічні аспекти, і відображається у різних сферах життя. Гендерна ідентичність, як аспект самосвідомості, формується через гендерну соціалізацію, яка визначає сприйняття та рольову поведінку особистості у відповідності до соціокультурних стандартів. Різноманітність підходів у розумінні гендерних категорій вказує на їхню складність та значення для формування і розвитку суспільства. Дослідження гендеру, гендерної ідентичності та гендерної соціалізації сприяє розумінню та вирішенню проблем гендерної нерівності та формуванню справедливого й рівноправного суспільства.

1.2. Проблема формування гендерної ідентичності та її вплив на соціальну взаємодію підлітків

На думку Заграй Л.Д., гендерна ідентичність виникає вже з самого народження дитини, коли, враховуючи будову її зовнішніх статевих ознак, встановлюється її офіційна статева класифікація у документах або паспорті [9]. У цей же час, починаючи з двох років, дитина починає усвідомлювати свою стать, але ще не може повністю ідентифікувати себе згідно з нею. Коли вона досягає трьох-чотирьох років, вона вже може розрізнити стать інших

людей, зазвичай за їхнім зовнішнім виглядом і одягом. У віці шести-семи років дитина остаточно усвідомлює, що її гендерна належність незмінна, і відбувається значне збільшення різниці у статевій поведінці та уподобаннях: хлопчики і дівчатка починають самостійно обирати різні ігри і виявляти відмінні інтереси [11].

Розуміння дитиною своєї гендерної ролі включає усвідомлення того, які очікування і вимоги стосуються хлопчиків і дівчаток, і наскільки дитина відповідає цим очікуванням і вимогам. Це означає, що дитина свідомо сприймає соціокультурні стереотипи, пов'язані з чоловічою або жіночою роллю, і розуміє, які якості, поведінка і інтереси вважаються більш прийнятними для чоловіків або жінок. Для дитини, що усвідомлює свою гендерну роль, важливо відповідати чоловічим або жіночим стереотипам у своїй поведінці, вигляді та інтересах. Наприклад, хлопчики можуть бажати займатися активними іграми, фізичними вправами та бути лідерами, тоді як дівчатка можуть виявляти інтерес до занять, що пов'язані зі стурбованням про інших та соціальними відносинами. Дитина може прагнути відповідати цим очікуванням і намагатися відповідати стереотипній уяві про чоловічу або жіночу роль, щоб отримати переваги, що пов'язані з приналежністю до певної гендерної категорії.

Підлітковий вік - це критичний період, коли питання, пов'язані з формуванням гендерної ідентичності та психічним здоров'ям, стають все більш важливими в суспільстві [47; 42].

Ключовий етап формування гендерної ідентичності, дійсно, відбувається у підлітковому віці, коли особа набуває основних елементів своєї самосвідомості. Підліткова група однолітків є ключовим елементом у включенні підлітка в «світ людини» під час його соціалізації, що відображається у формуванні особистості. Ця група є малою соціальною спільнотою, яка об'єднується спільною метою та сприяє взаємодії, взаємовпливу, а також формуванню спільних норм, цінностей та інтересів. У літературі акцентується поняття «підліткової субкультури», яке відображає

спільність стандартів і способу життя, що впливає на формування ціннісно-світоглядного поля та гендерної ідентичності особистості. Важливістю цих формотворень є їх перехідний характер між конкретно-індивідуальним соціально-психологічним простором первинної соціалізації та узагальнено-соціальним - соціального рівня дорослої людини. Результатом цього перехідного процесу є формування особистісних, соціально-психологічних якостей підлітка, що є важливим етапом у його соціалізації на підлітковій стадії розвитку.

Закордонні вчені виокремлюють внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на розвиток гендерної ідентичності підлітків:

- зовнішні фактори включають вплив сім'ї (виховання батьків) та соціального фактору [51; 49; 57; 55; 50; 46].

- внутрішні чинники включають фізіологічні фактори, які в основному пов'язані з гормонами, коли організм формує ознаки статі, і фактори організму, пов'язані зі здоров'ям [52; 56; 55; 58].

Психологічні особливості підліткового віку у випадках, коли вони є особливо виразними, отримали назву «підліткового комплексу». Як підкреслюється в багатьох психологічних дослідженнях, сутність «підліткового комплексу» визначає така поведінкова реакція, як реакція групування з однолітками. Саме вона визначає особливості формування гендерної ідентичності підлітків. Міжособистісні стосунки, які складаються в підліткових групах однолітків, сприяють усвідомленню своєї гендерної ролі [24].

Гендерна ідентифікація в підліткових групах відображає механізм залучення індивіда до групових цінностей, які визначають модель гендерної поведінки. У цьому контексті механізм гендерної ідентифікації впроваджується у груповий контекст, де індивід співставляє себе з узагальненим стереотипом поведінки та особистісних характеристик. Прикладами наслідування можуть бути такі аспекти, як агресивна поведінка, яку підлітки можуть почати наслідувати один від одного або відтворювати

героїв телепередач. Цей процес підтримується та розширює групові відносини, визначаючи соціальну взаємодію та формування особистості. Такий вплив групи на формування гендерної ідентичності підлітків пов'язаний з конформністю та формами групових відносин загалом, де відповідність групі набуває значущості для підлітка. Внаслідок цього, ставлення до зовнішнього вигляду, як чинника гендерної ідентичності, стає важливим аспектом у формуванні особистості підлітка та його спілкуванні з оточуючим світом.

Ревнощі до зовнішності мотивують підлітків до догляду за собою та фізичних вправ. Ставлення школярів до власного вигляду визначає їхню впевненість в собі та індивідуальність. Відповідність груповим стандартам може призвести до правопорушень, особливо на ранніх етапах підліткового віку. Це прагнення бути прийнятим у групі залишається актуальним протягом усього підліткового періоду.

Взаємодія з протилежною статтю відбувається всередині підліткових груп. Багато 14-15-річних дітей віддають перевагу дружбі хлопчика з дівчиною всередині групи більш близьким стосункам у ситуації побачення. Це дуже важливо для підлітків в період формування гендерної ідентичності, коли підліток перебуває на шляху пошуку, експериментування, накопичення інформації, досвіду. Всередині підліткової групи легко можуть створюватись такі міжособистісні стосунки, за яких не придушується статевий потяг як такий (його не потрібно придушувати), а навпаки, підліткові прищеплюються педагогічно допустимі способи його задоволення [24].

Психологи відводять значну роль у формуванні нових та більш зрілих стосунків з однолітками обох статей побаченню як певному рівню гетеросоціальності. Однак, деякі підходи до виховання, зокрема, підозри, пострікання, залякування та погрози, створення умов інтердиктивного спілкування, можуть мати негативний вплив на формування гендерної ідентичності підлітків, сприяючи виникненню «ефекту бумерангу». Помилки у сфері соціально-статевого контролю за поведінкою дітей також можуть призвести до порушень гендерної ідентичності. Соціальний контроль, який

базується на суспільній думці та соціальних санкціях, має велике значення у процесі гендерної ідентифікації підлітків, але помилки у його застосуванні можуть мати негативні наслідки для статево-рольового виховання дітей, особливо для дуже психічно вразливих підлітків. Тому важливо уникати неправильних підходів у цьому процесі та надавати підтримку й допомогу молоді у формуванні їхньої гендерної ідентичності без залякування або пострікань.

1.3. Гендерні стереотипи та їх вплив на міжособистісне спілкування підлітків

Гендерний стереотип має соціальну природу, є продуктом соціально-культурних норм та очікувань [5]. Гендерні стереотипи є результатом і причиною глибоко вкорінених ставлень, цінностей, норм і упереджень [32]. Гендерні стереотипи – спрощені образи характерологічних та поведінкових особливостей жінок і чоловіків [19].

У процесі гендерної соціалізації здійснюється певна деформація розвитку особистості, оскільки одні особистісні якості, що відповідають гендерним стереотипам, заохочуються й підсилюються, а інші – що таким стереотипам суперечать – забороняються та затримуються у розвитку [15]. Заохочення і примушування дівчат і хлопців діяти за певними сценаріями, що пов'язано не лише з розвитком відповідних фемінних чи маскулінних якостей, а й із життєвими виборами, є результатом виховання, коли психологічні відмінності формуються під впливом стереотипів, нав'язаних людині суспільством [53].

Ткалич М. Г. виокремлює чотири групи гендерних стереотипів [36]:

- стереотипи маскулінності-фемінності – типові уявлення про тілесні, психічні й поведінкові риси жінок і чоловіків (ніжність, турбота, пасивність і домінантність, компетентність, самовпевненість відповідно);

- стереотипи змісту праці – уявлення про «жіночі» і «чоловічі» види діяльності (обслуговуюча, виконавська та інструментальна, керівна відповідно);
- стереотипи сімейних і професійних ролей відповідно до статі: головними для жінок є сімейні ролі, а для чоловіків – професійні.
- стереотипи зовнішності – типово «жіночі» й «чоловічі» риси, пов'язані із зовнішнім виглядом: жінка – тендітна й струнка, чоловік – розумний і атлетичний.

Давайте розглянемо способи відповідності гендерним нормам. Ш.Берн ідентифікує три типи: поступливість, коли людина змінює свою поведінку, але не приймає гендерні норми; схвалення (інтерналізація), коли людина повністю згодна з гендерними стандартами; ідентифікація, коли основою є наслідування дій ролевих моделей (чоловіка, жінки, батька, матері) [45].

Коханова О. П. та Бурячок Є. Р. припускають, що «гендерні стереотипи є більш поширеними серед старших жінок і більшою мірою впливають на їхню самореалізацію, порівняно з представницями ранньої дорослості» [17, с. 88].

На думку В. В. Лютика, «загальна закономірність гендерних стереотипів у підлітків полягає в наступному: ідеальний чоловік для них – це маскулінний тип з притаманними йому якостями сміливості, сили, витривалості, впевненості, відповідальності, а жінка – андрогінний тип: ніжна, ласкава, турботлива, м'яка, але в той же час активна, відповідальна, впевнена в собі» [19, с. 153].

Гендерні стереотипи – це спрощені, емоційно насичені та стійкі уявлення про чоловіків та жінок, які розглядаються як один з видів соціальних стереотипів. Вони можуть бути досліджені з двох точок зору: особистої ідентифікації чоловіків і жінок та колективної свідомості суспільства. Дослідження гендерних стереотипів призводять до двох важливих висновків. По-перше, вони часто мають більший вплив, ніж расові стереотипи. По-друге, існують міцні гендерні стереотипи, які впливають на членів групи й зазвичай приймаються ними [39].

У дослідженні К. Діукс і Т. Емсвейлера це було наочно проілюстровано. В їхньому експерименті дівчатам і хлопцям-студентам були представлені успішні результати колеги (чоловіка або жінки), які досягли цих результатів при виконанні складного завдання. Потім учасників запитували про їхнє бачення причин цього успіху. Виявилось, що і дівчата, і хлопці переважно приписували успіх чоловіка його здібностям, у той час як досягнення жінки, за їхньою думкою, більше пов'язували з удачею та везінням [48].

Крім того, уявлення про ідеали маскулінності та фемінності сьогодні мають велику кількість суперечностей. По-перше, традиційні аспекти цих ідеалів переплітаються з сучасними. По-друге, вони стали більш різноманітними та узагальнюють широкий спектр індивідуальних варіацій. По-третє, ці ідеали відображають як чоловічі, так і жіночі перспективи [39]. Отже, залишаються значущі різниці у спрямованості діяльності, інтересах та особливостях психічних процесів між чоловіками та жінками.

У процесі формування гендерної ідентичності на підлітковій стадії важливим завданням є розвиток гетеросоціальності. Гетеросоціальність, що проявляється у вмінні взаємодіяти не лише з однолітками своєї статі, але й з представниками протилежної, вказує на зрілість гендерної ідентичності та може впливати на вибір життєвого партнера. Цей процес залежить від численних факторів, проте ключовим є адекватність гендерних стереотипів у взаємодії між особами обох статей, що сприяє позитивному сприйняттю один одного. Гетеросоціальність важлива для задоволення потреб у інтимному спілкуванні з представниками обох статей і є однією з ключових характеристик особистості. Розвиток гетеросоціальності є головною метою формування гендерної ідентичності на підлітковій стадії гендерної соціалізації. У цьому процесі важливу роль відіграють групи однолітків, що стають важливим джерелом інформації з гендерних питань та сприяють експериментуванню з різними гендерними ролями. Взаємодія з однолітками дозволяє підліткам відчувати себе як представників своєї статі і встановити відносини, які мають значний вплив на їх розвиток. Крім того, це середовище

забезпечує можливість вільно обговорювати інтимні питання, які зазвичай не обговорюються з дорослими.

Гендерні уявлення та очікування визначають, як очікується, що чоловіки та жінки поводитимуться та взаємодіятимуть у соціальних ситуаціях. Ці очікування проявляються у способі, яким молоді хлопці та дівчата взаємодіють один з одним у соціальному середовищі. Хлопці, як правило, відчують більшу свободу та незалежність у стосунках з іншими, що може сприяти їхній ініціативності. З іншого боку, дівчата можуть відчувати більшу потребу відповідати на очікування інших, що може стримувати їхню ініціативність. Ураховуючи ці аспекти, гендерна соціалізація може суттєво впливати на розвиток ініціативності у спілкуванні в підлітковому віці.

Вплив батьків на формування соціальних навичок підростаючої особистості, зокрема їх ініціативності у спілкуванні, важливий. Однак гендерні уявлення можуть визначати, яку саме роль батьки відіграють у цьому процесі [40]. Більшість батьків сприймають свою дитину через призму стереотипних характеристик тієї статі з якою вона народилася, здебільшого на це впливає виховання минулого покоління. Вплив сім'ї дитина переносить і на свою групу однолітків [30]. Часто батьки несвідомо передають свої очікування дітям. Наприклад, матері можуть захищати своїх дочок від ризику, тоді як батьки можуть сприяти розвитку ініціативності у своїх синів. Важливо, щоб батьки активно працювали над розвитком ініціативності у своїх дітей, незалежно від їхньої гендерної приналежності.

Хоча гендерні уявлення можуть впливати на розвиток спілкування у підлітковому віці, підтримка рівних можливостей може сприяти формуванню цих навичок як у юнаків, так і у дівчат. Створення рівних умов у соціальному середовищі сприяє розвитку самостійності, самовизначеності та ініціативності у всіх осіб. Рівність може бути досягнута через вдосконалення соціальних навичок, таких як вміння слухати інших, надавати можливість висловлювати свою думку, проявляти зацікавленість до думок інших людей. Цей підхід

сприяє розвитку ініціативності, оскільки підлітки відчують, що їхні погляди та ідеї є важливими, і вони мають можливість впливати на соціальне оточення.

Оптимізація навчального оточення може суттєво вплинути на розвиток спілкування в підлітковому віці. У навчальних закладах можуть створюватися сприятливі умови для розвитку ініціативності, такі як сприяння взаємодії та співпраці між учнями, підтримка творчості та креативності, стимулювання групових та індивідуальних проєктів, а також включення підлітків до процесу прийняття рішень та організації діяльності у класі та школі [40].

Гендерна соціалізація підлітків може мати значний позитивний вплив на їхній розвиток, особливо щодо формування гендерної ідентичності. Цей процес допомагає юності усвідомити себе як чоловіків або жінок та зрозуміти своє місце у гендерному контексті. Він сприяє розвитку самосвідомості та стимулює рефлексію над власними гендерними ролями та стереотипами, що є важливими аспектами індивідуального і соціального зростання.

Крім того, гендерна соціалізація сприяє встановленню соціальних контактів та взаємодії з однолітками та іншими членами суспільства. Вона допомагає підліткам знайти спільну мову з оточуючими, розвивати навички спілкування та сприймати різноманітні гендерні відмінності як природну частину людської різноманітності. Адже, у підліткових групах однолітків діти допомагають один одному засвоювати різні фізичні, когнітивні і соціальні навички[26].

Нарешті, гендерна соціалізація допомагає підліткам адаптуватися до гендерних очікувань у соціальному середовищі. Вона надає юності необхідні інструменти та ресурси для вирішення різноманітних викликів, що виникають у зв'язку з їхньою гендерною ідентичністю. Таким чином, гендерна соціалізація є важливим етапом у розвитку підлітків, який сприяє їхньому гармонійному і цілісному зростанню.

Гендерна соціалізація, хоч і є важливою складовою особистісного розвитку підлітків, може також призвести до обмежень і негативних наслідків. Одним із найважливіших аспектів цих наслідків є утвердження стереотипних

гендерних ролей та очікувань. Через соціальний тиск та вплив гендерних норм, підлітки можуть відчувати обмеження в своїх можливостях та свободі вибору [13]. Наприклад, чоловікам може бути важко відчувати себе вільно виражати свої емоції, а жінкам - обирати кар'єрні шляхи, які виходять за рамки традиційних гендерних стереотипів.

Більше того, гендерна соціалізація може сприяти поширенню гендерної дискримінації та поглиблювати існуючі гендерні нерівності. Це може відбуватися через утримання певних стереотипів та норм, що призводять до нерівних умов для чоловіків та жінок у суспільстві. Такі обмеження можуть затримувати розвиток підлітків, а також підірвувати їхню впевненість у собі та самооцінку.

Отже, хоча гендерна соціалізація має свої позитивні аспекти, важливо розуміти й усвідомлювати також її потенційні негативні наслідки. Наслідки ці можуть виявлятися в обмеженні можливостей, нерівності та стереотипному уявленні про гендерні ролі, що потребує уваги та заходів для покращення ситуації і створення більш рівного та справедливого суспільства.

Особливості міжособистісного спілкування підлітків під впливом гендерних стереотипів можуть бути досить різноманітними.

По-перше, гендерні стереотипи можуть суттєво впливати на типи спілкування підлітків і визначати, які форми комунікації вважаються прийнятними для кожної статі. Наприклад, хлопці можуть відчувати тиск бути агресивними або конкурентоспроможними у спілкуванні, в той час як дівчата можуть відчувати більший тиск виявляти співчуття та емоційну вразливість. Це може призвести до того, що підлітки обмежують свої можливості вибору тем для розмов або способів вираження своїх думок, оскільки вони намагаються відповідати гендерним очікуванням і уникати стереотипного сприйняття своєї особистості.

По-друге, гендерні стереотипи можуть також впливати на сам процес спілкування між підлітками. Наприклад, деякі гендерні стереотипи можуть призвести до нерівності у розподілі слів у бесіді: хлопці можуть мати

тенденцію займати більше простору у групових дискусіях, тоді як дівчата можуть виявляти більшу схильність слухати та враховувати точки зору інших. Такі відмінності у стилі спілкування можуть виникати внаслідок внутрішньогрупового тиску або прагнення відповідати гендерним очікуванням, що може мати вплив на ефективність комунікації та розвиток міжособистісних відносин серед підлітків.

По-третє, гендерні стереотипи можуть впливати на формування груп та стосунків у колективі. Наприклад, підлітки можуть утворювати групи за статевим принципом, або ж частіше вступати в стосунки з тими, хто відповідає певним стереотипам “ідеального” хлопця чи дівчини.

По-четверте, гендерні стереотипи можуть впливати на спосіб вираження емоцій та взаємодії між підлітками. Наприклад, чоловікам частіше вважається прийнятним бути агресивними чи замкнутими, тоді як жінкам - емоційними та чутливими. Це може впливати на спосіб, яким підлітки виражають свої почуття та взаємодіють один з одним.

Отже, гендерні стереотипи визначають контекст та умови міжособистісного спілкування підлітків, впливаючи на їхні взаємини, способи вираження та сприйняття емоцій, а також на формування соціальних груп та стосунків у колективі.

Висновки до першого розділу

Аналіз літератури дозволив зробити наступні висновки:

1. Гендер визначається як соціокультурний конструкт, що описує очікувані ролі, характеристики та поведінку, які суспільство приписує чоловікам та жінкам. Гендерна ідентичність визначається як внутрішнє усвідомлення та ідентифікація з певною гендерною категорією, яка може або не може відповідати соціокультурним очікуванням. Гендерна соціалізація включає в себе процеси, за яких індивіди вчаться та внутрішньо усвідомлюють гендерні ролі, цінності та норми через взаємодію з оточуючим середовищем.

2. Гендерні стереотипи представляють собою складну соціокультурну конструкцію, яка визначає очікування та ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Гендерні стереотипи формують не лише типи спілкування, але й впливають на формування груп та стосунків у колективі, а також визначають спосіб вираження емоцій та взаємодії між підлітками.

3. Гендерна соціалізація підлітків є складним та впливовим процесом, який починається в ранньому дитинстві і продовжується протягом життя. Під час цього процесу підлітки зіштовхуються з різними впливами, такими як сім'я, школа, ЗМІ та культура, які формують їхнє розуміння гендерних ролей. Гендерна соціалізація може мати як позитивні, так і негативні наслідки, впливаючи на розвиток гендерної ідентичності, уявлення про гендерні ролі, стереотипи та можливу дискримінацію.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

2.1. Організація й аналіз результатів дослідження гендерної соціалізації підлітків

Дослідження було організовано на базі закладу освіти: Дніпровська гімназія № 10 ім. І. І. Манжури. Вибіркова сукупність досліджуваних склала 35 респондентів, здобувачів освіти 9 класів, віком (14-15 р.), з них 20 дівчат та 15 хлопців.

Вибір підліткового віку пояснюється тим, що саме для цієї групи осіб характерним є формування почуття дорослості, яке включає в себе підвищену самосвідомість, бажання пізнати самого себе, розвиток рефлексії та розуміння власної цінності й унікальності. Соціальна ситуація розвитку стимулює потребу у взаємодії, що базується на взаємоповазі та довірливому спілкуванні з однолітками. У підлітковому віці, який є перехідним, відбуваються значні зміни у всіх аспектах життя (фізичному, психологічному, особистісному та соціальному), що виражається у прагненні молоді до самовизначення, самореалізації та самоствердження. Однією з характерних особливостей розвитку на цьому новому рівні самосвідомості є формування образу себе, який у старших підлітків оформлюється на основі ідентифікації з групою - «ми» [2; 39, с. 215].

Методиками дослідження було обрано: методика «Хто Я?» (М. Куна і Т. Макпартленда); опитувальник BSRI – Bem Sex-Role Inventory, розроблений Сандрою Бем (за адаптацією Великодної М. С.) [3].

Методика «Хто Я?» по М. Куну і Т. Макпартленд [21; 22], призначена для вивчення змістовних характеристик особистісної ідентичності. Запитання «Хто Я?» безпосередньо пов'язане з особистим сприйняттям себе людиною, тобто з її образом «Я» або Я-концепцією.

Згідно з інструкцією до методики, досліджуваному пропонується потрібно надати якомога більше відповідей на питання: «Хто я?» протягом 12 хвилин. Після завершення надання відповідей проводиться перший етап обробки результатів у кількісному аспекті самими респондентами: для кожної окремої характеристики треба оцінити її за чотирьохзначною системою: «+», «-», «+/-» або «?», де:

- «+» - якщо респонденту загалом подобається ця характеристика;
- «-» - якщо респонденту загалом не подобається ця характеристика;
- «+/-» - якщо ця характеристика респонденту і подобається, і не подобається одночасно;
- «?» - якщо респонденту наразі не знає, як саме він ставиться до цієї характеристики, респонденту ще не вистачає чіткої оцінки.

Після оцінки всіх характеристик підводяться підсумки: скільки всього отримано відповідей і скільки відповідей кожного типу.

Методика, розроблена та введена в психологію Сандрою Бем, виявляється важливим інструментом для дослідження гендерного типу людини. Завдяки цій методиці можна діагностувати гендерні ролі та визначити належність до андрогінного, маскулітного або фемінного типу. Опитувальник, що складається з 60 тверджень, дозволяє суб'єктивно оцінити власну особистість [27;28]. Важливість методики полягає в тому, що вона відрізняється від інших шкал маскулітності-фемінності, оскільки базується на класифікації людей за статтю та засвоєнням ними громадських стандартів бажаної поведінки для чоловіків і жінок. Крім того, методика включає шкалу соціальної бажаності, що забезпечує нейтральний контекст для оцінки характеристик особистості. Такий підхід сприяє об'єктивності та точності результатів, роблячи методику важливим інструментом для дослідження гендерної ідентичності та ролей у сучасному суспільстві.

Великодна М. С. модифікувала опитувальник, створивши україномовний варіант BSRI для дослідження гендерної ідентичності школярів (див.Додаток А).

Аналіз характеристик респондентів розкриває різноманітні аспекти їхньої гендерної ідентичності та дозволяє встановити, наскільки дівчата та хлопці відповідають уявленням про фемінні та маскулітні риси особистості[14, с. 78].

На першому етапі емпіричного дослідження нами були визначені змістовні характеристики особистісної ідентичності за методикою «Хто Я?» М. Куна і Т. Макпартленда (див. Додаток Б).

Орієнтуючись на виділені категорії, ми змогли встановити рейтинг самоідентифікації серед дівчат і хлопців за рівнем їхньої значущості (див. Рис.2.1.1). Загальні результати нашого емпіричного дослідження дозволили виявити схожість та відмінності у змісті статевої ролі образу Я та гендерних уявленнях старших підлітків. Далі ми розглянемо емпіричні показники за кожною категорією.

Ідентифікація з людством, виражена в поняттях "людина" та "частина суспільства", є поширеною серед дівчат (55%) та хлопців (53,3%), що свідчить про їх розвиток соціальної свідомості.

Соціальні ролі (навчально-рольова позиція, соціальний статус, сімейні ролі) відображені у характеристиках «учениця», «школярка», «відмінниця», «син», «дочка», «онук», «брат», «сестра» і однаково присутні у самоідентифікаціях 60% дівчат та 60% хлопців. Це свідчить про те, що респонденти розуміють, що вони є членами різних соціальних груп (наприклад, сім'ї, школи) і ототожнюють себе з цими групами.

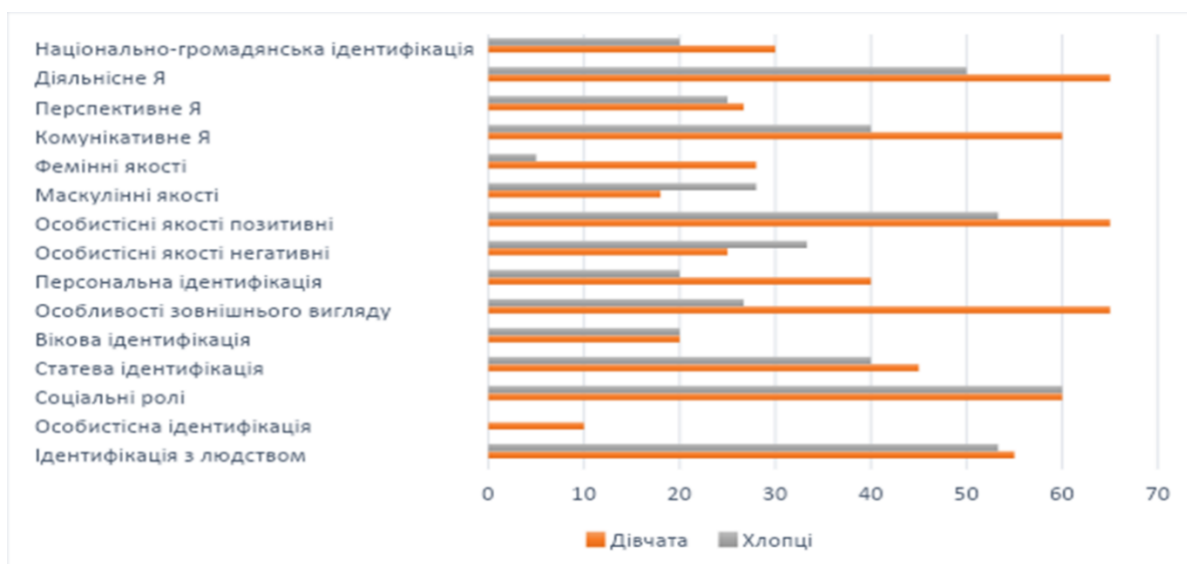

Рис. 2.1.1. Змістові характеристики образу Я підлітків (n=35) за методикою «Хто Я?»

Статева ідентифікація презентована такими характеристиками, як «хлопець», «дівчина», «пацан», «дівчинка», та виявлена у 45% дівчат і 40% хлопців, і свідчить те, що більшість респондентів не відчують значних розбіжностей між своєю гендерною ідентичністю та біологічною статтю.

Вікова ідентифікація («підліток», «чотирнадцятирічний», «мені 15 років») характеризується однаковою динамікою як у дівчат (20%), так і у хлопців (20%), яка фіксує увагу на вікових особливостях та приналежності до певної вікової групи.

Більшість дівчат (65%) описують себе, використовуючи характеристики зовнішності, такі як «красива», «симпатична», «кароока», «гарна», тоді як хлопці роблять це значно рідше (26,7%). Це свідчить про те, що зовнішність відіграє важливішу роль у самоідентифікації дівчат, і вони частіше схильні описувати себе через зовнішні характеристики. Отримані результати можна пояснити тим, що на цьому етапі життя особливу увагу приділяється зовнішньому вигляду, власному тілу та формуванню фізичного образу, що значно впливає на усвідомлення себе як представника певної статі.

Особистісні риси, як позитивні, так і негативні, виявлені дуже чітко в обох групах. Позитивні аспекти самоідентифікації, такі як «дружелюбність»,

«успішність», «самотійність», «веселощі», «розумність», «ввічливість», «креативність», «чутливість», спостерігаються у 65% дівчат і 53,3% хлопців, тоді як негативні аспекти, такі як «лінощі», «маніпулятивність», спостерігаються у 25% дівчат і 33,3% хлопців. Це свідчить про індивідуальність в уявленні про себе та перевагу індивідуальних якостей як у дівчат, так і у хлопців. Позитивне сприйняття себе підтверджує усвідомлене гендерне самовизначення через особистісні якості, що підкреслює важливість особистості. Високі показники позитивних особистісних рис у дівчат і хлопців свідчать про формування позитивної концепції себе під час дорослішання, що визначається як віковими, так і індивідуально-психологічними особливостями. Якісний аналіз цих даних показує постійний процес осмислення внутрішнього світу, емоційне сприйняття себе, бажання вираження власної особистості, а також особистісну і соціальну зрілість, яка визначається новим рівнем самосвідомості, особистісною рефлексією та почуттям дорослості.

Ураховуючи важливість розвитку моральних цінностей під час переходу до дорослості, ми орієнтувалися на моральні якості через такі риси, як «чесність», «відвертість», «співчутливість», «доброзичливість», «справедливість», «надійність», які спостерігалися у 60% дівчат та 53,3% хлопців. Це свідчить про початковий етап формування моральних переконань та «моральної самосвідомості», яка є вищим вираженням почуття дорослості під час особистісного розвитку старших підлітків, це підтверджується науковими дослідженнями інших вчених (К. Гілліган, Е.Еріксон, Л. Кольберг та інші).

Комунікативні аспекти особистості (як «друг», «добра подруга», «комунікабельна») старших підлітків найбільш ефективно реалізуються у взаємодії з однолітками, коли останні сприймаються як повноцінні та рівноправні партнери, друзі та активні учасники комунікації. Виявлені різниці у самоідентифікаціях дівчат (60%) та хлопців (40%) свідчать про більшу

важливість міжособистісних відносин для дівчат та бажання взаємодіяти з однолітками, що обумовлено особливостями цього вікового періоду.

Перспективне Я, основу якого складають майбутні професійні («майбутній дантист», «психолог») та сімейні («майбутня дружина», «майбутня мама») ролі, виражене у самоідентифікаціях як у хлопців (26,7%), так і у дівчат (25%), що зумовлене стереотипними уявленнями та батьківськими настановами.

Діяльнісне Я відображає захоплення, інтереси, улюблені заняття, уподобання: «футболіст», «плаваю», «танцюю», «ходжу на співи», «постійна ведуча» і є однаково важливим для 65% дівчат і 50% хлопців.

Національно-громадянська ідентифікація («українець / українка», «патріот») виявлена у 30% дівчат та 20% хлопців і вказує на те, що дівчата більше проявляють національно-громадянську позицію, патріотичні погляди, що підтверджує їх виражену соціальну активність.

Отже, аналіз емпіричних даних підтверджує наявність гендерних відмінностей та змін у уявленнях старших підлітків про себе. Зокрема, у дівчат спостерігаються вищі показники за такими категоріями, як ідентифікація з людством, особистісна ідентифікація, соціальні ролі, вікова ідентифікація, зовнішність, моральність, особистісні негативні риси, жіночні якості, комунікативність та перспективність, тоді як серед хлопців виділяються статева ідентифікація, особистісне самовизначення, позитивні характеристики, чоловічі риси та національна свідомість. Отримані результати свідчать про перехід старших підлітків у нове соціальне середовище, перетворення соціальних взаємин з однолітками та дорослими в межах провідної сфери діяльності, а також переосмислення власної ідентичності в контексті дорослої.

Здійснивши аналіз відповідей за Опитувальником BSRI, отримали наступні результати (рис.2.1.2): виявлено, що серед дівчат переважають фемінні якості, які складають 65% від усіх відповідей, тоді як у хлопців переважають маскулінні якості, що становлять 80% від усіх відповідей. Ці

результати вказують на тенденцію до співвідношення гендерних ролей серед досліджуваних груп. Дівчата виявляють більшу схильність до традиційно жіночих рис, тоді як хлопці - до традиційно чоловічих.

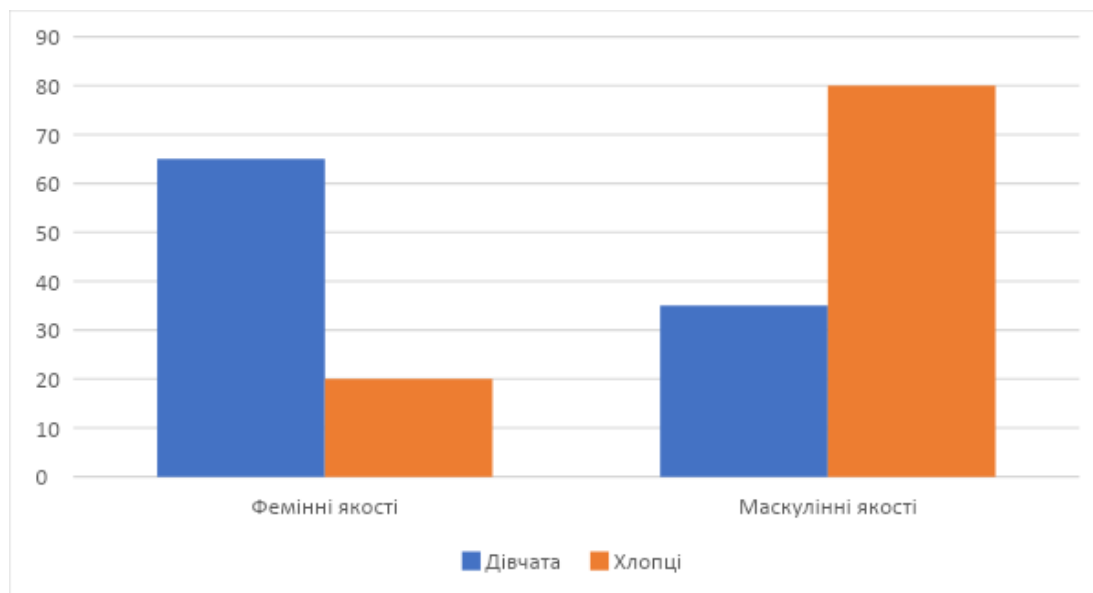

Рис. 2.1.2. Результати підлітків (n=35) за Опитувальником BSRI

У відсотковому співвідношенні найбільших результатів по характеристикам, серед дівчат «уміння співчувати» у характеристиці Я-концепті із концепту «жіноче» вказало 18 респондентів (90%), коли серед юнаків у характеристиці Я-концепті із концепту «чоловіче» обрано «мужність» (15 респондентів – 100%) та «сила» (13 респондентів – 86,7%), як основні та найпопулярніші якості.

Серед дівчат у характеристиці Я-концепті із концепту «чоловіче» найбільше респондентів (9 – 45%) було обрано варіанти якості такі як «амбітність» та «індивідуалізм», коли серед юнаків (6 респондентів – 40%) у характеристиці Я-концепті із концепту «жіноче» було обрано варіанти якості такі як «спокій» та «відданість».

Коефіцієнт відповідності власній чоловічності (див.табл. 2.1.1) та коефіцієнт відповідності власній жіночності (див.табл. 2.1.2) були розраховані за формулою [3]:

$$k_{\text{ч}} = n_{\text{яч}} / n_{\text{ч}}, \quad (2.1.)$$

$$k_{\text{ж}} = n_{\text{яж}} / n_{\text{ж}}, \quad (2.2.)$$

де $n_{\text{яч}}$ – кількість якостей, що збігаються у Я-концепті із концептом «чоловіче»;

$n_{\text{ч}}$ – загальна кількість якостей у концепті «чоловіче»;

$n_{\text{яж}}$ – кількість якостей, що збігаються у Я-концепті із концептом «жіноче»;

$n_{\text{ж}}$ – загальна кількість якостей у концепті «жіноче»;

$k_{\text{ч}}$ – коефіцієнт відповідності власній чоловічності;

$k_{\text{ж}}$ – коефіцієнт відповідності власній жіночності.

Таблиця 2.1.1

Результати розрахунку Коефіцієнту відповідності власній жіночності серед дівчат

Респонден т	Коефіцієнт відповідності власній жіночності	Респонден т	Коефіцієнт відповідності власній жіночності
1	0,75	11	0,8
2	0,8	12	0,4
3	0,25	13	0,85
4	0,45	14	0,4
5	0,85	15	0,8
6	0,65	16	0,6
7	0,75	17	0,35
8	0,55	18	0,75
9	0,7	19	0,55
10	0,45	20	0,7

Таблиця 2.1.2

**Результати розрахунку Коефіцієнту відповідності власній
чоловічності серед юнаків**

Респонден т	Коефіцієнт відповідності власній чоловічності	Респонден т	Коефіцієнт відповідності власній чоловічності
1	0,85	9	0,75
2	0,65	10	0,7
3	0,75	11	0,8
4	0,45	12	0,4
5	0,8	13	0,65
6	0,6	14	0,75
7	0,85	15	0,35
8	0,7		

Ці результати вказують на наявність гендерної гнучкості серед респондентів, а також на можливість перетину гендерних ролей у підлітковому віці.

Були проведені наступні статистичні тести: Колмогорова-Смірнова та Шапіро-Уїлка. За результатами проведених розрахунків, виведено наступні значення для юнаків: р-значення для тесту Колмогорова-Смірнова (0,071) та тесту Шапіро-Уїлка (0,224) більше за 0,05 (порогове значення). Це свідчить про те, що немає статистично значущої різниці між розподілом Коефіцієнта відповідності власній чоловічності у юнаків та нормальним розподілом.

За результатами проведених розрахунків, виведено наступні значення для дівчат: р-значення для тесту Колмогорова-Смірнова (0,044) та тесту Шапіро-Уїлка (0,023) менші за 0,05. Це свідчить про те, що існує статистично значуща різниця між розподілом Коефіцієнта відповідності власній жіночності у дівчат та нормальним розподілом. Це означає, що дані про

Коефіцієнт відповідності власній жіночності у дівчат не відповідають нормальному розподілу.

Оскільки розподіли даних не відповідають нормальному розподілу, не можна використовувати t-тест для порівняння середніх значень Коефіцієнта відповідності власній жіночності у дівчат. Замість цього було використано тест Манна-Уїтні, який не робить припущення про нормальність розподілів. Результати тесту Манна-Уїтні для дівчат:

- р-значення для тесту Манна-Уїтні становить 0,002, що менше 0,05. Це свідчить про те, що існує статистично значуща різниця між розподілом Коефіцієнта відповідності власній жіночності у дівчат та гіпотетичним розподілом, де всі значення дорівнюють 0,5.

Це дослідження дає нам уявлення про гендерну гнучкість серед підлітків. Результати показують, що існує статистично значуща різниця між Коефіцієнтами відповідності власній жіночності/чоловічності у дівчат та юнаків, але величина цієї різниці є невеликою.

2.2. Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі»

Сучасне суспільство все більше усвідомлює значущість гендерної рівності та шкоду гендерних стереотипів. Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі» (див. табл. 2.2.1) спрямована на підвищення обізнаності про гендерні питання та сприяння формуванню більш толерантного та інклюзивного суспільства.

Таблиця 2.2.1

Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі»

Етап	Тривалість	Опис	Змістове наповнення	Очікувані результати	Цілі
1. Вступ (1 заняття)	45 хвилин	Знайомство з програмою, гендерними поняттями, цілями та очікуваннями.	Що таке гендер? Різниця між статтю та гендером. Гендерні ролі: очікування та норми. Стереотипи та упередження щодо гендеру. Важливість розуміння гендеру.	Учні розуміють основні гендерні поняття. Учні знають про цілі та очікування програми. Учні мотивовані до участі в програмі.	Сформувати уявлення про гендер як про соціальний конструкт. Зацікавити учнів темою гендеру. Створити атмосферу довіри та поваги.
2. Історія гендеру (2 заняття)	90 хвилин	Дослідження гендерних ролей у різних культурах та часах.	Гендерні ролі в первісних суспільствах. Гендерні ролі в античному світі. Гендерні ролі в середньовіччі. Гендерні ролі в Новий час. Гендерні ролі в сучасному світі та різних культурах.	Учні розуміють, як гендерні ролі змінювалися протягом історії. Учні критично оцінюють гендерні стереотипи та упередження, які виникають з історії.	Розвинути розуміння історичного контексту гендеру. Допомогти учням критично мислити про гендерні стереотипи. Сприяти міжкультурному розумінню.

Продовження таблиці 2.2.1

3. Гендерна ідентичність (2 заняття)	90 хвилин	Дослідження гендерної ідентичності та її формування.	Що таке гендерна ідентичність? Різноманітність гендерної ідентичності. Трансгендерні та небінарні люди. Фактори, що впливають на гендерну ідентичність. Розвиток гендерної ідентичності.	Учні розуміють поняття гендерної ідентичності. Учні знають про різноманітність гендерної ідентичності. Учні поважають різноманітність гендерної ідентичності.	Допомогти учням зрозуміти власну гендерну ідентичність. Розвинути повагу до різноманітності гендерної ідентичності. Сприяти інклюзивності.
4. Гендерні стереотипи та упередження (2 заняття)	90 хвилин	Аналіз гендерних стереотипів та упереджень у суспільстві.	Що таке гендерні стереотипи та упередження? Як гендерні стереотипи та упередження впливають на життя людей. Гендерна дискримінація та насильство. Як боротися з гендерними стереотипами та упередженнями.	Учні ідентифікують	

Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі» (див. Додатки В, Г, Д, Е) має на меті допомогти учням 9 класів:

- зрозуміти поняття гендеру та гендерних ролей;
- критично оцінювати гендерні стереотипи та упередження;

- розвивати повагу до різноманітності гендерної ідентичності та вираження;

- зробити усвідомлений вибір щодо власної гендерної ролі.

Тривалість програми: 8 занять по 45 хвилин (можна розширити до 10-12 занять).

Актуальність просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі» для школярів не можна переоцінити в контексті сучасного суспільства. Подолання стереотипів та розуміння різноманітності гендерних ідентичностей стають важливою складовою соціального прогресу. Просвітницька програма може надати учням знання та інструменти для розуміння та поваги до інших осіб, незалежно від їх статевої ідентичності чи вираження гендеру.

По-друге, участь у такій програмі сприяє формуванню у школярів критичного мислення та розвитку соціальних навичок. Вони навчаються аналізувати соціальні стереотипи, розуміти вплив гендерних норм на життя людей, та розвивають навички емпатії та взаєморозуміння.

По-третє, «Поговоримо про гендерні ролі» може сприяти створенню безпечного середовища в школі, де кожен учень відчуває себе прийнятим та поважним. Це може сприяти покращенню клімату в класі, запобігти проявам гомофобії, трансфобії та інших форм дискримінації. Така програма сприяє створенню шкіл, які прагнуть до рівності та інклюзії, де кожен учень має можливість розвиватися в безпечному та підтримуючому середовищі.

Завдання програми:

1. Ознайомити учнів з гендерними ролями у різних культурах та часах. Програма спрямована на вивчення різноманітності гендерних ролей у різних культурах та історичних періодах. Учні дізнаються про те, як сприймалися гендерні ролі в минулому і як вони визначаються сьогодні в різних культурах світу. Це допоможе учням розуміти, що гендерні ролі є нестійкими та змінними, і вони можуть відрізнятися в залежності від соціокультурного контексту.

2. Стимулювати критичне мислення підлітків щодо гендерних стереотипів та упереджень. Передбачає активну роботу з учнями над аналізом та критичним осмисленням існуючих гендерних стереотипів та упереджень. Учасники програми будуть викликані до розгляду питань, які визначають стереотипи і до розуміння, як ці упередження впливають на життя людей та суспільство в цілому.

3. Створити безпечний простір для обговорення гендерних питань. Спрямоване на створення атмосфери взаєморозуміння, поваги та відкритості, де учні можуть вільно обговорювати гендерні теми, висловлювати свої думки та почуття без страху перед засудженням чи осудом. Це дозволяє учням відчувати себе комфортно та підтримано під час обговорення складних та чутливих питань гендерної ідентичності.

До кінця програми учні зможуть:

- визначити поняття гендеру та гендерних ролей;
- навести приклади гендерних стереотипів та упереджень;
- пояснити, як гендерні ролі можуть впливати на життя людей;
- висловити власну думку щодо гендерних питань;
- поважати різноманітність гендерної ідентичності та вираження.

Ця просвітницька програма є важливим кроком на шляху до створення більш справедливого суспільства.

Форми та методи просвітницької роботи:

1. Проведення лекцій та семінарів для школярів з метою ознайомлення з основами гендерної теорії, гендерними стереотипами та їх впливом на життя людей.

2. Розробка та поширення інформаційних матеріалів (брошур, буклетів, веб-сайтів) про гендерні питання, доступних та зрозумілих для школярів.

3. Залучення до просвітницької роботи фахівців з гендерних питань, психологів, педагогів, представників громадських організацій.

4. Групова робота в просвітницькій програмі «Поговоримо про гендерні ролі» є важливим інструментом для активного навчання та сприяє кращому

засвоєнню матеріалу учнями. Цей метод передбачає роботу учнів у невеликих групах, де вони обговорюють та аналізують певні аспекти гендерних ролей. Групові завдання можуть включати в себе дослідження теми, обговорення певних питань, вирішення проблемних ситуацій тощо. Учні мають можливість активно співпрацювати, висловлювати свої думки та допомагати один одному у процесі навчання. Групова робота сприяє розвитку комунікативних навичок, взаємодії та співпраці між учасниками, а також сприяє формуванню більш глибокого розуміння теми.

5. Рольові ігри в рамках просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі» є ефективним засобом поглиблення розуміння учнями гендерних понять та відповідних ситуацій. Цей метод передбачає призначення учням ролей та сценаріїв, відтворення різних життєвих ситуацій, де вони можуть емпатично співпереживати рольові моделі, відображаючи реальність та взаємодіючи з іншими учасниками. Рольові ігри допомагають учням легше сприймати та розуміти складні концепції, відчувати їх на власному досвіді, розвивати емпатію та відчуття різноманітності. Крім того, вони сприяють формуванню навичок спілкування, взаєморозуміння та сприйняття різноманітності гендерних ідентичностей.

6. Арт-терапія в контексті просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі» може бути корисним інструментом для висвітлення та розуміння гендерних тем. Учасники можуть використовувати різноманітні мистецькі техніки, такі як малювання, ліплення, колажі тощо, для вираження своїх думок, почуттів та досвіду щодо гендерних питань. Цей метод дозволяє учням відкривати свою творчість та відчувати свободу виразу, що сприяє більш глибокому розумінню самих себе та своїх ставлень до гендеру. Крім того, арт-терапія може допомогти учням знайти способи вираження своїх емоцій, усвідомлення власних переконань та внутрішніх конфліктів, що пов'язані з гендером.

7. Дискусії є важливою частиною просвітницької програми і дозволяють учням обговорювати та аналізувати різні погляди на гендерні теми. Під час

дискусій учасники мають можливість висловлювати свої думки, ділитися своїм досвідом та вислуховувати точки зору інших. Ведення дискусій сприяє розвитку критичного мислення, аргументації та вміння слухати та розуміти погляди інших. Крім того, цей метод дозволяє залучити учасників до активного обговорення та сприяє формуванню толерантного та відкритого до інших думок середовища.

Підтримка гендерної рівності в освіті досягається шляхом впровадження наступних кроків:

- Впровадження гендерно-чутливого підходу до освітніх програм, що передбачає використання гендерно-нейтральної мови, уникнення гендерних стереотипів у навчальних матеріалах, створення рівних можливостей для навчання та розвитку для хлопчиків та дівчаток.

- Підготовка педагогів до роботи з гендерних питань, надання їм знань та навичок для гендерно-чутливого викладання.

Просвітницькі програми з гендерних питань можуть бути доступними для широкої шкільної аудиторії, що дозволяє охопити якомога більше учнів.

Просвітницька робота з гендерних питань є одним з найефективніших способів змінити ставлення школярів до гендерних ролей та сприяти формуванню більш толерантного суспільства.

Висновки до другого розділу

За результатами емпіричного дослідження гендерних особливостей соціальної взаємодії підлітків можемо зробити наступні висновки:

1. Аналіз емпіричних даних за методикою «Хто Я?» та результатів опитувальника BSRI підтверджує наявність гендерних відмінностей серед старших підлітків, що виявляються у їхніх уявленнях про себе. Дівчата виявляють схильність до традиційно жіночих рис, тоді як хлопці виявляють схильність до традиційно чоловічих.

2. Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі» спрямована на формування учнів 5-9 класів як свідомих та толерантних громадян, здатних критично мислити і аналізувати гендерні стереотипи. Ця програма має за мету розвивати учнівську повагу до різноманітності гендерної ідентичності та допомагати їм усвідомити і обрати власну гендерну роль. Шляхом проведення інтерактивних занять та створення безпечного простору для обговорення, програма надає учням знання та ресурси для формування глибокого розуміння та прийняття усвідомлених рішень у сфері гендера.

ВИСНОВКИ

Результатом проведеного дослідження є теоретичне і практичне ознайомлення, що полягає у аналізі гендерної особливості соціальної взаємодії підлітків. Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки, а саме:

1. Теоретичне дослідження категорії «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерна соціалізація» відображає різні підходи до розуміння цього поняття у філософії, соціології та психології. Гендер виступає як комплексна сукупність характеристик, що визначають відмінності між жінками та чоловіками на біологічному, соціальному та психологічному рівнях. Гендерна ідентичність відображає сприйняття особистістю своєї статево-рольової поведінки та взаємодії з оточуючим середовищем, включаючи соціокультурні умови. Різноманіття тлумачень цього поняття свідчить про його складний характер та значення в сучасному суспільстві. Гендерна ідентичність формується впродовж життя під впливом соціальної вихованості та культурних стереотипів, виконуючи ключову роль у самоідентифікації особистості та її місця в суспільстві. Гендерна соціалізація визначає формування статевого стереотипу, ролей та ідентичності в суспільстві, що впливає на сприйняття своєї статі та ролі в ньому. Цей процес формує гендерну ідентичність та визначає самовизначення особистості в гендерній системі, впливаючи на вибір професії, стереотипи та рольові очікування. Гендерна соціалізація є ключовим елементом боротьби за гендерну рівність, а її розуміння допомагає розробляти програми для досягнення рівності та усунення нерівностей у суспільстві.

2. Процес формування гендерної ідентичності у підлітків є складним та багатограним, відбуваючись під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Розуміння власної гендерної ролі та сприйняття соціокультурних стереотипів грають важливу роль у цьому процесі. Від самого народження дитина враховує статеві ознаки та поступово усвідомлює свою гендерну належність, що формується під впливом сім'ї, оточуючого середовища та

підліткової групи. У підлітковому віці виникає потреба в прийнятті та відтворенні гендерних стереотипів, що може мати вплив на психологічне самопочуття та соціальну взаємодію молоді. Розвиток гендерної ідентичності підлітків відображає вплив групових цінностей та стереотипів, які залучають індивіда до певних моделей поведінки та визначають його соціальну роль.

3. Гендерні стереотипи, визначаючи очікування та ролі для чоловіків і жінок, глибоко впливають на міжособистісне спілкування підлітків. Ці стереотипи формуються та посилюються у процесі гендерної соціалізації, де деякі характеристики підтримуються, а інші пригнічуються або забороняються. Згідно з різними дослідженнями, гендерні стереотипи можуть бути розділені на кілька категорій, включаючи маскуліність/фемінність, сімейні та професійні ролі, а також зовнішність. Підлітковий період є особливо вразливим щодо впливу гендерних стереотипів, оскільки підлітки шукають своє місце в соціальних групах та експериментують з ідентичністю. Розуміння впливу гендерних стереотипів на міжособистісне спілкування підлітків може допомогти в розвитку більш толерантного та відкритого суспільства, де кожен має можливість вільно виражати себе та взаємодіяти з іншими незалежно від статевої приналежності. Важливою є роль освіти та педагогічного супроводу, спрямованих на подолання гендерних стереотипів і створення сприятливого середовища для розвитку особистості кожного підлітка.

4. Дослідження гендерної соціалізації підлітків, яке проводилося на базі Дніпровської гімназії № 10 ім. І. І. Манжури, охопило 35 респондентів віком від 10 до 15 років, серед яких 20 дівчат і 15 хлопців. Обрані методики дослідження, такі як «Хто Я?», Опитувальник BSRI – Bem Sex-Role Inventory, розроблений Сандрою Бем (за адаптацією Великодної М. С.). У результаті емпіричного дослідження з використанням методики "Хто Я?" було виявлено, що старші підлітки проявляють значну усвідомленість своєї особистої ідентичності через різноманітні аспекти, такі як гендерні уявлення, соціальні ролі, моральні цінності та інтереси. Вони активно переосмислюють своє місце у суспільстві та власні погляди, що свідчить про їхню глибоку самосвідомість

та готовність до взаємодії з навколишнім світом. Аналіз відповідей за Опитувальником BSRI та розрахунок коефіцієнтів відповідності власній чоловічності та жіночності серед підлітків дозволяють зрозуміти, що у досліджуваних груп переважає вираженість гендерних ролей, проте спостерігається певна гнучкість у їхніх уявленнях. Дівчата та юнаки виявляють різний рівень ідентифікації з традиційними чоловічими та жіночими рисами. Результати свідчать про можливість переосмислення гендерних ролей у підлітковому віці та вказують на те, що підлітки можуть перетинати стереотипи гендерної ідентичності у процесі свого особистісного розвитку. Гендерна особливість соціальної взаємодії підлітків, що впливає з дослідження, полягає в їхній індивідуальності та глибокому розумінні гендерних ролей. Результати показали, що підлітки активно переосмислюють своє місце у суспільстві та власні погляди на гендерні питання. Підлітки демонструють усвідомленість своєї особистої ідентичності через різноманітні аспекти, такі як гендерні уявлення, соціальні ролі, моральні цінності та інтереси. Це свідчить про їхню глибоку самосвідомість та готовність до взаємодії з навколишнім світом, що відображає складний індивідуальний процес гендерної соціалізації підлітків у сучасному суспільстві.

5. Просвітницька програма «Поговоримо про гендерні ролі» є важливим інструментом для розвитку учнівської гендерної свідомості та критичного мислення. Зосереджуючись на розумінні гендеру та гендерних ролей, програма стимулює учнів критично оцінювати стереотипи та упередження, розвивати повагу до різноманітності гендерної ідентичності та робити усвідомлені вибори щодо власної гендерної ролі. Проведення інтерактивних занять з дослідження гендерних ролей у різних культурах та часах, а також створення безпечного простору для обговорення гендерних питань сприяють досягненню поставлених цілей та очікуваних результатів. Реалізація програми може сприяти формуванню більш справедливого та інклюзивного суспільства, де учні зможуть краще зрозуміти та поважати різноманітність гендерної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабчук О. Г., Венгеловська В. П. Гендерна ідентичність особистості. Innovative areas of solving problems of science and practice: The 7th International scientific and practical conference (November 08–11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022. С. 539-541.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії і перспективи: монографія. Вінниця, 2016. 340 с.
3. Великодна М. Дослідження гендерної ідентичності особистості: модифікація опитувальника BSRI. *Гендерна парадигма освітнього простору*, 2015. №1. С. 8–13.
4. Войтовська А. І. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти: інклюзивний підхід: монографія. Умань, 2022. 214 с.
5. Головня А.С. Психологічні особливості гендерних стереотипів. Літні наукові читання – 2022: ХСІ Міжнародна науковопрактична інтернет-конференція (м. Рівне, 6 червня 2022 року). Рівне, 2022. С. 133-136.
6. Горенко М. В. Гендерні особливості формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри: д-ра ... філос.: 053. Умань, 2022. 266 с.
7. Грицанюк В., Новицький А. Особливості гендерної соціалізації особистості в умовах війни. Theory and practice of the development of technical sciences: The VI International Scientific and Practical Conference, February 12-14, 2024, Prague, Czech Republic. 2024. P. 296-298.
8. Жорова В. М., Литовченко Н.Ф. Дослідження та поняття «гендеру». *Вісник студентського наукового товариства*. 2018. Вип.18. С. 171-174.
9. Заграй Л.Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2019. 264 с.

10. Іванова Т.В., Карч М.О. Гендерна ідентичність як мультіваріативний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 28-33.

11. Івченко О.М., Місяць Ю.В. Визначення значення гендерного аспекту соціально-психологічного клімату у спортивній діяльності. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: X Міжнародна наукова конференція, м. Штутгарт, Німеччина*. 2019. С. 44-54.

12. Калашнік Є., Тінін Д. Становлення геніїв серед представників обдарованої молоді: окремі аспекти виявлення, формування та якісної підготовки творчих особистостей в ході навчального процесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 346–351.

13. Карнаух Л.П. Проблема гендерної соціалізації особистості в зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського*. 2014. Випуск 1.45 (106). С. 54-59.

14. Кікінежді О. М., Чіп Р. С. Психологічні особливості становлення гендерної ідентичності сучасних підлітків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки*. 2021. Вип. 1. С. 75-82.

15. Кікінежді О. М., Чіп Р. Гендерна ідентичність як суб`єктно-психологічна реальність. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки : збірник статей учасників Третьої Міжнародної наукової інтернетконференції (16 березня 2021 р., м. Дрогобич)*. Дрогобич : Швидкодрук, 2021. С. 131-136.

16. Колесник В. Е., Татаренко Г. В. Дослідження категорій «гендер» та «гендерних відносин» на сучасному етапі формування державної гендерної політики. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів та аспірантів (20-21 травня 2020 р.)* Сєверодонецьк, 2020. С. 25-30.

17. Коханова О. П., Бурячок Є. Р. Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 2023. № 39 (1). С. 87-93.
18. Кульчицька І. І., Кондратюк С. М. Формування гендерної ідентичності у підлітковому віці. *Збірник наукових праць молодих вчених*, 2019. №4. С. 250-258.
19. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. *Збірник наукових праць: психологія*, 2018. № 22. С. 55-62.
20. Лютик В. В. Гендерні стереотипи та проблеми соціалізації в підлітковому віці. *Наукові пошуки : зб. наук. пр. молодих учених/ за ред. проф. А. А. Сбруєвої*. 2013. Вип. 9. С. 151-155.
21. Методика «Хто Я?» (М. Куна і Т. Макпартленда) для дівчат. Google форма. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSemVD0wmzIgcIDc5tF1vUPFM6lhBvBu17MoyVAW8se6R-xHJg/viewform> (дата звернення: 19.03.2024).
22. Методика «Хто Я?» (М. Куна і Т. Макпартленда) для хлопців. Google форма. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeO9HWOYxvX_oqjUhRasiYGv_SNb2nDTq5Fitu4_JG_DF8kcQ/viewform (дата звернення: 19.03.2024).
23. Мирошнеченко А. В. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. 2015. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5607/1/Miroschnichenko1.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).
24. Міхеєва Л., Кулешова О. Гендерні особливості прояву тривожності в студентів-першокурсників в умовах війни. *Psychology Travelogs*, 2023. № 3. С. 28–39.
25. Москаленко В. В. Психологічні особливості гендерної ідентифікації підлітків в групах однолітків. *Обдаровані діти–скарб нації:*

матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ, 2021. С. 350-356.

26. Москаленко В. В., Максьом К. В. Підліткова група як соціально-психологічний простір формування гендерної ідентичності особистості. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 2019. № 1 (13). С. 052-064.

27. Опитувальник BSRI для дівчат. Google форма. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe-5lFrvxrOIYIFvZlYyMxgM4vY5Yr5ZcG12rkHw2swGyBzvA/viewform?usp=sharing> (дата звернення: 19.03.2024).

28. Опитувальник BSRI для юнаків. Google форма. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdy77mFVePil1v_wJ9FOoDYmrXYPz7P4BhrJEu0MNS2G0dEHg/viewform?usp=sharing (дата звернення: 19.03.2024).

29. Патріарх В.О. Інтерпретація терміна гендер у сучасному науковому дискурсі. *Полігранна філологія без кордонів*, 2022. С. 262-268. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2394/1/%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%20%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%A0.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).

30. Пашковська Л. Г. Соціальні інститути гендерної соціалізації молоді. Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»: XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. Черкаси, 2021. С. 448-450.

31. Петрів В. Р. Механізми становлення гендерної ідентичності особистості. Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура: зб. наукових доп. V міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 15 листоп. 2019 р. : в 2 ч.. Маріуполь, 2019. Ч. 1. С. 192-195.

32. Полицяк Н. І. Вплив гендерних стереотипів на соціалізацію обдарованих дівчаток. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ, 2021. С. 402-406.

33. Світовенко Д.В. Форми та способи реалізації принципу гендерної рівності за трудовим законодавством України дис. д-ра ... філос.: 081. Київ, 2023. 248 с.

34. Степанова Е.Р. Сутність та походження поняття «гендер». Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30-31 березня 2017 року). Дніпро, 2017. С. 269-271.

35. Тінін Д., Тимофеев В. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки України: співвідношення маскуліності та фемінізму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 393-398.

36. Ткалич М. Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організації: дис. д-ра психол. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 500 с.

37. Томаржевська І. В. Специфіка використання поняття «гендер» у психології. Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 квітня 2019 року). К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С.118-119.

38. Червінський В. А., Савицька А. Ю., Чернецький Ю. О. Гендерна соціалізація молоді як ознака гендерної ідентичності. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 2019. №18. С. 141-143.

39. Чіп Р. С. Рефлексивність як чинник становлення гендерної ідентичності старших підлітків. Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки: Збірник статей учасників Другої Міжнародної

наукової інтернет-конференції (25 лютого 2020 р., м. Дрогобич). Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. С. 213-217.

40. Швайдецька М. О., Лупійко Л. В. Гендерні особливості розвитку ініціативності у спілкуванні в юнацькому віці. Освіта і наука - 2023 : збірник наукових праць учасників звітнонаукової конференції студентів та аспірантів Факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (3-7 квітня 2023 року, м. Київ) / Ред. колегія: Л.М. Вольнова. Київ, 2023. С. 316-318.

41. Швецова Ю. Особливості гендерної ідентичності у сучасних студентів . *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Випуск 11(56). 2020. С.119-127.

42. Шлянчак С. О., Шлянчак А. В., Тінін Д. Г. Сучасна проблематика гендерної психології та гендерної ідентичності в період статевої зрілості індивіда . *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2023. № 210. С. 192-199.

43. Щотка О.П. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин, 2019. 358 с.

44. Bandura A. , Bussey K. Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*. 1999. Vol.106. №4. Pp. 676-713.

45. Bem S. L. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 1981. № 88(4). P. 354–364.

46. Brown C. S., Chu H. Discrimination, Ethnic Identity, and Academic Outcomes of Mexican Immigrant Children: The Importance of School Context. *Child Development*, 2012. № 83(5). P. 1477– 1485.

47. Chu L. Review on Influencing Factors of Gender Identity Development of Adolescent Individuals. Proceedings of the 2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022). P. 1597-1603. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/125974885.pdf> (Last accessed: 19.03.2024).

48. Deaux K. Reconstructing Social Identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*. New York, 1996. №19(1). P. 4-12.

49. Diamond L. M. Gender Fluidity and Nonbinary Gender Identities Among Children and Adolescents. *Child Development Perspectives*, 2020. № 14(2). P. 110–115.
50. Drescher J., Cohen-Kettenis P., Winter S. Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11. *International Review of Psychiatry* (Abingdon, England), 2012. № 24(6). P. 568–577.
51. Favez N., Frascarolo F. Gender-role orientation in parents: a factor contributing to prenatal coparental interactions in primiparous families. *Early Child Development and Care*, 2020. № 190(14). P. 2181–2191.
52. Halim M. L. D. Princesses and Superheroes: Social-Cognitive Influences on Early Gender Rigidity. *Child Development Perspectives*, 2016. № 10(3). P. 155–160.
53. Kikinezhdі O. M., Zhyrska Halyna Ya., Chip R. S., Vasylykevych Y. Z., Hovorun T. V. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 2020. №. 8. P. 538-547.
54. Legewie J., DiPrete T. A. School Context and the Gender Gap in Educational Achievement. *American Sociological Review*, 2012. № 77(3). P. 463–485.
55. Micali N., De Stavola B., Ploubidis G., Simonoff, E., Treasure, J., & Field, A. E. Adolescent eating disorder behaviours and cognitions: Genderspecific effects of child, maternal and family risk factors. *British Journal of Psychiatry*, 2015. № 207(4). P. 320– 327.
56. Pardhan A. Influence of teacher-student interactions on kindergarten children's developing gender identity within the Pakistani urban classroom culture. *Early Child Development and Care*, 2011. № 181(7). P. 929–948.
57. Rose I. D., Boyce L., Murray C. C., Lesesne C. A., Szucs L. E., Rasberry C. N., Parker J. T., Roberts G. Key Factors Influencing Comfort in Delivering and Receiving Sexual Health Education: Middle School Student and

Teacher Perspectives. *American Journal of Sexuality Education*, 2019. № 14(4). P. 466–489.

58. Zhu D. Study on the Current Situation of Gender Identity and Its Risk Factors of School Age Children in China. *Medicine and Society*. 2016. № 29(3). P. 101-103.

ДОДАТКИ

Додаток А

Гендерно чутливі тексти опитувальника

(варіант для молодшого шкільного та молодшого підліткового віку)

Текст опитувальника щодо концепту “жіноче”	Текст опитувальника щодо концепту “чоловіче”
Впевнена у собі та у своїх силах	Впевнений у собі та у своїх силах
Вміє поступитись іншій людині, навіть якщо правда на її боці	Вміє поступитись іншій людині, навіть якщо правда на його боці
Може прийти на допомогу, якщо хтось її потребує	Може прийти на допомогу, якщо хтось її потребує
Коли переконана у своїй правоті, то відстоює, захищає свою думку	Коли переконаний у своїй правоті, то відстоює, захищає свою думку
Радіє життю	Радіє життю
Є похмурою людиною: часто має поганий настрій і рідко посміхається	Є похмурою людиною: часто має поганий настрій і рідко посміхається
Може сама подбати про себе, не залежить від інших людей	Може сам подбати про себе, не залежить від інших людей
Часто соромиться і ніяковіє, особливо серед незнайомих людей	Часто соромиться і ніяковіє, особливо серед незнайомих людей
Завжди дуже відповідально і старанно виконує всі справи, за які береться	Завжди дуже відповідально і старанно виконує всі справи, за які береться
Є спортивною людиною: любить заняття фізкультурою, спортом	Є спортивною людиною: любить заняття фізкультурою, спортом
Часто виявляє ніжність до когось: обіймає, гладить чи просто говорить щось хороше	Часто виявляє ніжність до когось: обіймає, гладить чи просто говорить щось хороше
Прикидається добрішою чи злішою, ніж є насправді	Прикидається добрішим чи злішим, ніж є насправді
Докладає багато зусиль, щоб досягти того, що задумала	Докладає багато зусиль, щоб досягти того, що задумав
Зумисне вихваляє людей, говорить їм компліменти, щоб вони краще до неї ставились	Зумисне вихваляє людей, говорить їм компліменти, щоб вони краще до нього ставились
Почувається щасливою людиною	Почувається щасливою людиною
Є сильною особистістю, не відступає від своїх задумів і рішень	Є сильною особистістю, не відступає від своїх задумів і рішень
Віддана своїм друзям, рідним, не зраджує	Відданий своїм друзям, рідним, не зраджує
Є непередбачуваною людиною, завжди дивує людей тим, чого ніхто від неї не очікує	Є непередбачуваною людиною, завжди дивує людей тим, чого ніхто від нього не очікує
Більше робить, діє, ніж говорить про це	Більше робить, діє, ніж говорить про це
Жіночна	Жіночний
Є надійною людиною, на неї можна покластись і вона не підведе	Є надійною людиною, на нього можна покластись і він не підведе

Любить міркувати над чимось, думати, аналізувати	Любить міркувати над чимось, думати, аналізувати
Дуже співчуває людині, яка має неприємності	Дуже співчуває людині, яка має неприємності
Ревнує до інших людей	Ревнує до інших людей
Має здібності для того, щоб стати лідером	Має здібності для того, щоб стати лідером
Уважна до потреб інших людей. Не думає тільки про себе	Уважний до потреб інших людей. Не думає тільки про себе
Завжди говорить правду	Завжди говорить правду
Не боїться ризику. Готова ризикнути, якщо це потрібно	Не боїться ризику. Готовий ризикнути, якщо це потрібно
Чуйна до інших людей, розуміє їхні почуття	Чуйний до інших людей, розуміє їхні почуття
Мало що розповідає про себе іншим людям, багато речей, які стосуються її життя, залишає в таємниці	Мало що розповідає про себе іншим людям, багато речей, які стосуються його життя, залишає в таємниці
Легко, без довгих роздумів приймає рішення	Легко, без довгих роздумів приймає рішення
Її легко розчулити, вона переживає через чуже горе як через своє	Його легко розчулити, він переживає через чуже горе як через своє
Є щирою людиною, не хитрує з іншими	Є щирою людиною, не хитрує з іншими
Є самостійною: коли потрібно щось зробити, то покладається на свої сили, а не чекає сторонньої допомоги	Є самостійним: коли потрібно щось зробити, то покладається на свої сили, а не чекає сторонньої допомоги
Намагається розрадити, заспокоїти, чимось втішити того, хто сумує чи страждає	Намагається розрадити, заспокоїти, чимось втішити того, хто сумує чи страждає
Вважає себе кращою за інших, зарозуміла	Вважає себе кращим за інших, зарозумілий
Любить командувати, керувати іншими людьми	Любить командувати, керувати іншими людьми
Вміє красномовно розказати про щось	Вміє красномовно розказати про щось
Приваблива	Привабливий
Чоловічна	Чоловічний
Тепло і сердечно ставиться до людей	Тепло і сердечно ставиться до людей
Серйозна людина	Серйозна людина
Має власну позицію, власну думку	Має власну позицію, власну думку
Турбується про інших людей	Турбується про інших людей
Приязно ставиться до людей, легко може затоваришувати із кимось	Приязно ставиться до людей, легко може затоваришувати із кимось
Часто проявляю агресію: може накричати на когось, обізвати або вдарити	Часто проявляю агресію: може накричати на когось, обізвати або вдарити
Довіряє людям, не підозрює, що вони можуть обманути чи схитрувати	Довіряє людям, не підозрює, що вони можуть обманути чи схитрувати
Мало що вміє робити добре	Мало що вміє робити добре
Часто стає лідером, «душею компанії». Її поважають і рівняються на її думку.	Часто стає лідером, «душею компанії». Його поважають і рівняються на його думку.

Безпосередня, проста: завжди говорить те, що думає, питає в інших те, що їй цікаво	Безпосередній, простий: завжди говорить те, що думає, питає в інших те, що йому цікаво
Легко пристосовується до нового: нових людей, нових місць, правил	Легко пристосовується до нового: нових людей, нових місць, правил
Більше любить робити щось наодинці, ніж разом з кимось	Більше любить робити щось наодинці, ніж разом з кимось
Не вживає лайливі, непристойні слова	Не вживає лайливі, непристойні слова
Не може організувати себе, через що часто не доводить справ до кінця	Не може організувати себе, через що часто не доводить справ до кінця
Любить позмагатись з іншими людьми	Любить позмагатись з іншими людьми
Любить дітей	Любить дітей
Дуже ввічливо спілкується з іншими людьми, виявляє до них повагу	Дуже ввічливо спілкується з іншими людьми, виявляє до них повагу
Ставить собі дуже високі цілі, мріє багато чого досягти. Для неї важливо бути найкращою у тому, чим вона займається	Ставить собі дуже високі цілі, мріє багато чого досягти. Для нього важливо бути найкращим у тому, чим він займається
Є спокійною, врівноваженою людиною, яку важко «вивести із себе»	Є спокійною, врівноваженою людиною, яку важко «вивести із себе»
Має поміркований, не бунтівний характер. Є такою як усі	Має поміркований, не бунтівний характер. Є таким, як усі

Конспект заняття: Вступ

Просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі»

Тема: Знайомство з програмою, гендерними поняттями, цілями та очікуваннями.

Тривалість: 45 хвилин.

Мета:

- Ознайомити учнів з програмою "Поговоримо про гендерні ролі".
- Пояснити основні гендерні поняття.
- Визначити цілі та очікування програми.
- Створити безпечний та інклюзивний простір для обговорення гендерних питань.

Обладнання:

- Презентація з мультимедійними матеріалами (зображення, відео, тексти)
- Роздаткові матеріали (словник гендерних термінів, інфографіка)
- Фліпчарт або дошка
- Маркери
- Картки з описом різних гендерних ролей

Вправи та завдання:

- **Вправа "Знайомство" (5 хвилин):**
 - Учні по черзі представляються, називаючи своє ім'я та гендерну ідентичність (якщо хочуть).
 - Психолог підкреслює, що кожен має право на самоідентифікацію.
- **Вправа "Асоціації" (10 хвилин):**
 - На дошці або фліпчарті психолог пише слово "гендер".
 - Учні записують слова, які асоціюються з цим словом.
 - Обговорення асоціацій: психолог аналізує записи, пояснюючи, що гендер є складним і багатограним поняттям.
- **Гра "Хто я?" (20 хвилин):**

- Психолог готує картки з описом різних гендерних ролей.
- Учні по черзі тягнуть картки, читають опис і намагаються здогадатися, про яку гендерну роль йдеться.
- Обговорення: психолог пояснює, що гендерні ролі не є фіксованими, а можуть змінюватися з часом та в різних культурах.
- **Підведення підсумків (10 хвилин):**
- Психолог підводить підсумки заняття, підкреслюючи ключові моменти.
- Учні діляться своїми враженнями та очікуваннями від програми.

Додаткові поради:

- Використовувати приклади з життя, щоб зробити матеріал більш цікавим та актуальним.
- Заохочувати учнів до активної участі та висловлення власних думок.
- Створити безпечний простір, де учні можуть вільно говорити про гендерні питання.
- Звернути увагу на різноманітність гендерного досвіду та поважати індивідуальні особливості учнів.

Конспект занять: Історія гендеру
Просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі»

Тема: Історія гендеру

Тривалість: 90 хвилин

Мета:

- Дослідити гендерні ролі у різних культурах та часах.
- Зрозуміти, як історичні події вплинули на сучасні гендерні уявлення.
- Розвинути критичне мислення та навички аналізу інформації.
- Сприяти міжкультурному розумінню та повазі до різноманітності.

Інструменти:

- Презентація з мультимедійними матеріалами (зображення, відео, тексти)
- Роздаткові матеріали (статті, хронологічні таблиці)
- Фліпчарт або дошка
- Маркери
- Папір для записів

Вправи та завдання:

- **Вступ (10 хвилин):**
 - Психолог нагадує про попереднє заняття та знайомить учнів з темою нового.
 - Підкреслює важливість вивчення історії гендеру для розуміння сучасних гендерних уявлень.
- **Презентація (30 хвилин):**
 - Психолог проводить презентацію, яка описує гендерні ролі в різних культурах та часах.
 - Використовує мультимедійні матеріали (зображення, відео, тексти), щоб зробити презентацію більш цікавою та динамічною.
 - Заохочує учнів до запитів та коментарів.

- **Робота з роздатковими матеріалами (20 хвилин):**

- Учні знайомляться з роздатковими матеріалами (статтями, хронологічними таблицями).
- Аналізують інформацію, шукають приклади, які підтверджують або спростовують те, що було сказано в презентації.
- Записують свої запитання та спостереження.

- **Дискусія "Гендерні ролі в різних культурах" (20 хвилин):**

- Учні обговорюють гендерні ролі в різних культурах світу, використовуючи приклади з історії, літератури, кіно.
- Психолог підкреслює важливість критичного мислення та поваги до різних точок зору.
- Допомагає учням формулювати аргументи та дискутувати конструктивно.

- **Підведення підсумків (10 хвилин):**

- Психолог підводить підсумки заняття, підкреслюючи ключові моменти.
- Учні діляться своїми враженнями та знаннями, отриманими на занятті.

Додаткові поради:

- Створити атмосферу поваги та відкритості до різних точок зору.
- Заохочувати учнів до активної участі та висловлення власних думок.
- Використовувати приклади з реального життя, щоб зробити матеріал більш цікавим та актуальним.
- Допомогти учням зрозуміти зв'язок між минулим, сучасним та майбутнім гендерних ролей.

Конспект занять: Гендерна ідентичність
Просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі»

Тема: Гендерна ідентичність

Тривалість: 90 хвилин

Мета:

- Дослідити поняття гендерної ідентичності.
- Зрозуміти фактори, які впливають на формування гендерної ідентичності.
- Розвинути самоповагу та самоприйняття.
- Сприяти розумінню та повазі до різноманітності гендерної ідентичності.

Інструменти:

- Презентація з мультимедійними матеріалами (зображення, відео, тексти)
- Роздаткові матеріали (статті, тести, анкети)
- Фліпчарт або дошка
- Маркери
- Папір для записів
- Матеріали для арт-терапії (олівці, фарби, папір, музика)

Вправи та завдання:

- **Вступ (10 хвилин):**
 - Психолог нагадує про попереднє заняття та знайомить учнів з темою нового.
 - Підкреслює важливість розуміння гендерної ідентичності для себе та інших.
- **Презентація (30 хвилин):**

- Психолог проводить презентацію, яка описує поняття гендерної ідентичності, фактори, які впливають на її формування, та різноманітність гендерного досвіду.

- Використовує мультимедійні матеріали (зображення, відео, тексти), щоб зробити презентацію більш цікавою та динамічною.

- Заохочує учнів до запитів та коментарів.

- **Вправа "Що таке гендерна ідентичність?" (15 хвилин):**

- Учні на дошці або фліпчарті записують слова, які асоціюються з гендерною ідентичністю.

- Обговорення асоціацій: психолог аналізує записи, пояснюючи, що гендерна ідентичність є складним і багатограним поняттям.

- **Робота з роздатковими матеріалами (15 хвилин):**

- Учні знайомляться з роздатковими матеріалами (статтями, тестами, анкетами).

- Аналізують інформацію, шукають приклади, які підтверджують або спростовують те, що було сказано в презентації.

- Записують свої запитання та спостереження.

- **Арт-терапія "Моє гендерне Я" (20 хвилин):**

- Учні малюють, пишуть або створюють інші твори мистецтва, які відображають їхнє гендерне Я.

- Психолог створює атмосферу прийняття та підтримки, де кожен може поділитися своїми роботами, якщо хоче.

- Обговорення робіт: психолог допомагає учням аналізувати свої твори, ділитися своїми почуттями та думками.

- **Підведення підсумків (10 хвилин):**

- Психолог підводить підсумки заняття, підкреслюючи ключові моменти.

- Учні діляться своїми враженнями та знаннями, отриманими на занятті.

Додаткові поради:

- Створити атмосферу прийняття та підтримки, де кожен може вільно висловлюватися.
- Заохочувати учнів до самоаналізу та самопізнання.
- Допомогти учням зрозуміти, що гендерна ідентичність не є фіксованою, а може змінюватися з часом.
- Використовувати приклади з реального життя, щоб зробити матеріал більш цікавим та актуальним.
- Поважати індивідуальні особливості та досвід.

Примітки:

- Цей конспект заняття є лише прикладом і може бути адаптований до конкретних потреб та контексту програми.
- Важливо, щоб психолог мав відповідну підготовку та знання з гендерних питань.

Конспект занять: Гендерні стереотипи та упередження
Просвітницької програми «Поговоримо про гендерні ролі»

Тема: Гендерні стереотипи та упередження

Тривалість: 90 хвилин.

Мета:

- Аналізувати гендерні стереотипи та упередження в суспільстві.
- Зрозуміти, як гендерні стереотипи впливають на життя людей.
- Розвинути критичне мислення та навички аналізу інформації.
- Сприяти гендерній рівності та повазі до різноманітності.

Інструменти:

- Презентація з мультимедійними матеріалами (зображення, відео, тексти)
- Роздаткові матеріали (статті, інфографіка, тести)
- Фліпчарт або дошка
- Маркери
- Папір для записів
- Матеріали для рольових ігор (костюми, реквізит)

Вправи та завдання:

- **Вступ (10 хвилин):**
 - Психолог нагадує про попереднє заняття та знайомить учнів з темою нового.
 - Підкреслює важливість розуміння гендерних стереотипів та упереджень для побудови справедливого та рівноправного суспільства.
- **Презентація (30 хвилин):**
 - Психолог проводить презентацію, яка описує поняття гендерних стереотипів та упереджень, наводить приклади з реального життя, де вони проявляються.

- Використовує мультимедійні матеріали (зображення, відео, тексти), щоб зробити презентацію більш цікавою та динамічною.
- Заохочує учнів до запитів та коментарів.
- **Робота з роздатковими матеріалами (15 хвилин):**
 - Учні знайомляться з роздатковими матеріалами (статтями, інфографікою, тестами).
 - Аналізують інформацію, шукають приклади гендерних стереотипів та упереджень у власному житті та суспільстві.
 - Записують свої запитання та спостереження.
- **Дискусія "Вплив гендерних стереотипів на життя людей" (20 хвилин):**
 - Учні обговорюють, як гендерні стереотипи впливають на життя людей, використовуючи приклади з реального життя.
 - Психолог підкреслює важливість критичного мислення та поваги до різних думок.
 - Допомагає учням формулювати аргументи та дискутувати конструктивно.
- **Рольова гра "Стереотипна ситуація" (20 хвилин):**
 - Учні поділяються на групи і розігрують ситуації, де демонструються гендерні стереотипи.
 - Ситуація "Сімейні обов'язки": Дві групи учнів (хлопчики та дівчата) описують, як вони проводять свій день у вихідні. Їхні розповіді повинні підкреслювати, які обов'язки традиційно покладаються на хлопчиків і дівчаток у їхніх сім'ях. Мета: Продемонструвати, як гендерні стереотипи впливають на розподіл домашньої роботи та догляду за дітьми.
 - Обговорення розіграних ситуацій: психолог аналізує дії учасників, пояснює, як гендерні стереотипи можуть шкодити людям.
- **Підведення підсумків (10 хвилин):**
 - Психолог підводить підсумки заняття, підкреслюючи ключові моменти.

○ Учні діляться своїми враженнями та знаннями, отриманими на занятті.

Додаткові поради:

- Використовувати приклади з реального життя, де гендерні стереотипи та упередження призводять до дискримінації та насильства.
- Заохочувати учнів до пошуку альтернатив гендерним стереотипам.
- Створити атмосферу поваги та відкритості до різних думок.
- Допомогти учням зрозуміти, що гендерні стереотипи не є фіксованими, а можуть змінюватися з часом.